

HALFJAARLIJKS BERICHT
HISTORISCHE KRING voor Noordelijk Hunsingo

maart 1997 nr. 14.

HALFJAARLIJKS BERICHT

ISSN 0928 - 5652

no. 14 maart 1997

INHOUD

Mededelingen van het bestuur Contributie 1997	pag. 2
Bijeenkomst met de donateurs	
Mededelingen van de redactie	pag. 2
Helmer Molema (1822-1897)	pag. 2
Met de Muziek mee	pag. 5
Meer dan 20 Eeuwen Stitswerd bekeken, deel 3 door M.A. Holtman	pag. 6
Tuinieren in Oude Tijden, deel 3, door M.A. Holtman	pag. 7
Een boek over de Geschiedenis van Uithuizermeeden in oude prentbriefkaarten door Teun Juk.	pag. 14

REDAKTIE

M.Th. ten Bos en J. Toonstra.

Redactieadres: Oostervalge 12, 9989 EJ Warffum. Tel. 0595-422318

BESTUUR VAN DE STICHTING HISTORISCHE KRING

J.P.J. Knol, voorzitter, Postbus 29, 9989 ZG Warffum, tel. 0595-422380

J. Toonstra, secretaris, Oostervalge 12, 9989 EJ Warffum. tel. 0595-422318

M.Th. ten Bos, penn.m, de Laan 80G, 9981 GR Uithuizen, tel. 0595-431299

M.A. Holtman

C.G. Reinders

mw. A.C. van der Werf

G. Broekhuizen

J.F.B. Zuidema

Er mag geen werk uit dit blad worden overgenomen zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

Mededelingen van het bestuur

Contributie

Voor zover dit nog niet is gebeurd worden donateurs en bestuursleden verzocht de contributie over 1997 voor 15 mei a.s. over te maken op bankrekening 90.03.36.579 ten name van de Historische Kring, Warffum onder vermelding van DONATIE 1997.

Ook kunt u storten op gironummer 857400 ten name van de Verenigde Spaarbank Winsum/Warffum onder vermelding van bovengenoemd bankrekeningnummer bij de omschrijving. Minimum contributie f 20,-

Donateursbijeenkomsten

De eerste bijeenkomst in 1997 is op vrijdagavond 21 maart 1997 om 8 uur in het dorps huis Bommelhoes, Oudedijksterweg 22, Uithuizermeeden.

Spreker zal zijn de heer Wigbold Wieringa uit Wirdum met het onderwerp Wierden en dijken.

De heer Wieringa geniet in ruime kring bekendheid als weerkundige en kenner van het Groninger landschap.

Zijn deskundigheid en vertellerstalent zullen ongetwijfeld zorgen voor een boeiende avond.

De tweede avond is vastgesteld op vrijdag 24 oktober 1997 om 20.00 uur in het Schienvat in Kantens.

C. G. Reinders zal het die avond hebben over Kerken van gebakken klei.

Mededelingen van de redactie

Voor het komende nummer van het halfjaarlijks bericht is het volgende schema gemaakt:

uiterste datum inzenden kopy	week 35	24 - 31 augustus
lezen en correcties	week 36	1 - 7 september
typen, kopiëren, gereedmaken	week 37 - 38	8 - 21 september
voor verzenden	week 39	22 - 28 december

HELMER MOLEMA (1822 - 1897)

Op 27 maart 1997 zal het honderd jaar zijn geleden dat Helmer Molema te Warffum is overleden. Gezien zijn verdiensten worden hier enige regels aan gewijd.

Helmer Molema is geboren op 26 februari 1822 te Euvelgunne (Gemeente Noorddijk) als zoon van de onderwijzer Everhardus Molema en Wiebina Sikkes Nies. Na daarvoor opgeleid te zijn was hij werkzaam in het onderwijs te Veendam, Muntendam, Feerwerd en Adorp.

In 1855 trouwde Helmer Molema met Johanna Jebbina Timmer, dochter van de predikant te Garnwerd.

Op 1 maart 1858 werd hij benoemd tot hoofdonderwijzer aan de openbare lagere school te Warffum en werd daar tevens koster en organist van de Ned. herv. gemeente. Ook was hij van 1882 - 1898 leraar van de Rijksnormaalschool (opleiding voor onderwijskracht) te Warffum. Het lager onderwijs te Warffum diende hij tot 1 oktober 1887. Molema was de bezitter van de zeer zeldzame onderwijsakte in de 1e rang. In 1860 was Molema de enige van de 38 onderwijzers in het derde district met die rang.

Zijn werk als koster omschreef hij in het door hem samengestelde Groninger Woordenboek als volgt:

"Koster (= koster). Hieronder verstaat men te plattelande de persoon, die bij de godsdienstoefeningen der hervormde gemeente het ambt van voorlezer en voorzanger, of van voorlezer en organist bekleedt, of die eene aanstelling heeft voor alle vier functien. Als koster is hij dienaar van de kerkeraad, waartoe o.a. ook behoort, dat hij bij kerkvisitatie driemaal om de kerk moet gaan om te zien of er ook zijn die bezwaren hebben in te brengen, en om telkens een der leden van den kerkeraad, over wien de vierschaar wordt gespannen, naar buiten te geleiden en weer binnen te roepen; om contraboek te houden van de doopelingen, om de kerkborden aan te schrijven enz.

Aan het Groninger Woordenboek, hierboven reeds genoemd heeft hij zijn bekendheid in ruimere kring te danken. Omstreeks 1850 begon hij met een onderzoek naar de Groninger volkstaal. Dat deed hij op zulk een verantwoorde wetenschappelijke wijze dat hij benoemd werd tot lid van de Nederlandse Maatschappij van Letterkunde.

Zijn arbeid resulteerde in een Woordenboek der Groningsche Volkstaal in de 19e eeuw, in 1888 uitgegeven met steun van de Duitse "Verein für Niederdeutsche Sprachforschung".

Molema maakte daarna een tweede verbeterde druk gereed.

Het handschrift in vier zware delen bevindt zich thans in de Universiteits Bibliotheek te Leiden "Niemand", schrijft K. ter Laan in het Voorbericht van zijn Nieuw Groninger Woordenboek, "die zich voor 't Groningers zoveel moeite gegeven heeft als deze man, die er veertig jaren lang al zijn vrije tijd aan wijdde". Ook heeft Molema een Drents Woordenboek voorbereid.

Na zijn overlijden herdacht P.H. Meekhoff Doornbosch jr. uit Baflo Molema in het volgende artikel:

“Ter gedachtenis aan den heer H. Molema,
Lid der Maatschappij van Letterkunde te Leiden,
schrijver van het Woordenboek der Groninger Taal.

Daar is een man uit ons midden heengegaan, wiens naam ik aan het hoofd van dit opstel plaats, dien wij niet met stilzwijgen mogen voorbijgaan. Was hij niet bekend in den politieken strijd onzer dagen en had hij zich nimmer geworpen in den maalstroom van het politiek gehaspel, des te meer vond hij waardeering en erkenning in de wetenschappelijke wereld door het schrijven van zijn woordenboek der Groninger taal. 't Welk tengevolge had, dat hem bovengenoemde eervolle onderscheiding te deel viel. Ofschoon ik ten volle overtuigd ben, dat de waardeerende woorden van den heer Ganderheijders te Amsterdam reeds voldoende blijk hebben gegeven van zijne groote verdiensten op het taalgebied en z.ed. hem beter van wetenschappelijke zijde heeft leeren kennen dan eenig ander persoon, toch deed het mij leed, dat die stemme van verre kwam om hulde te brengen aan iemand, die zonder twijfel in merg en been Groninger was en de beoefening der Groninger taal als zijn levenstaak had aanvaard.

Daar de geschiedenis van het gewest mijner inwoning, d.i. de Ommelanden, mij lief is, gevoelde ik hooge waardeering voor den man, die zijn leven wijdde aan de taal van dien grond, waarop ik zelf geboren ben, reden waarom ik de neiging in mij voelde opkomen een woord van hulde te brengen aan zijne nagedachtenis.

Slechts eenmaal mocht ik hem in zijn leven ontmoeten en wel ten huize van de familie J. de Cock Rouaan te Warffum, toen hij op mij den indruk maakte van eenvoud, van onverstoorbare kalmte, van een sterk rooker en een gezellig prater te zijn, maar zich bovenal kenmerkte door bij uitstek scherp te wezen. Toevallig kwam bij die gelegenheid de afleiding van een Groningsch woord ter sprake, waarvan hij direct eene heldere en duidelijke verklaring gaf, waaruit mij bleek, dat hij geheel thuis was op dat gebied en met voorliefde over zijn onderwerp sprak. Oneindige moeite getroostte hij zich: stalen geduld, vasten wil en verbazende werkkraft moet hij hebben bezeten, om het doel, 't welk hij zich eenmaal voor oogen had gesteld, te verwezenlijken en het resultaat zijner jarenlange studien neer te leggen in zijn Woordenboek der Groninger taal. Hoe menig woord vond ik daarin als nimmer te hebben gehoord, terwijl ik alle dagen diezelfde taal hoorde en zelf sprak. Hoe menig spreekwoord, dat mij wel bekend was, deed mij glimlachen wegens de curiositeit en de wijze, waarop ze door den mond des volks werden uitgesproken. Ja, zelfs ieder dorp heeft zijne eigenaardigheid in het dialect, zelfs indien ze een uur van elkaar verwijderd liggen. Het was inderdaad een verbazend werk, die taal uit den mond des volks op te vangen en te boek te stellen, 't welk jaren arbeids moest vorderen. De naam "Molema" zal in de toekomst onafscheidelijk verbonden blijven aan de Groninger taal, zooals zij hier ten platten lande gesproken wordt.

Eenvoud was zijn leven, eenvoud zijn heengaan. Woensdagmiddag te 3 uur bewoog zich de eenvoudige lijkstoet door het dorp Warffum naar het kerkhof, waar zijn stoffelijk overschot aan den zachten schoot der aarde word toevertrouwd. Drie kransen bedekten de lijkbaar, en nadat de kist in de groeve was nedergelaten, sprak de oudste zoon een woord van dank uit namens zijne moeder en de familie voor de laatste eer, den onvergetelijken vader aangedaan en bewezen. "Werk zoolang het dag is" was zijn wachtwoord; moge zijne assche rusten in vrede.

Baflo 31 maart 1897.

P.H. Meekhoff Doornbosch jr."

Begin jaren zeventig noemde de gemeente Warffum een straat in de nieuwbouwwijk ten westen van het Noordpolderkanaal naar Molema.

Dit jaar wordt de honderdste sterfdag van H. Molema herdacht.

Een commissie, waarin ook twee bestuursleden van de Historische Kring zitting hebben zullen in het museum Het Hoogeland te Warffum een expositie rond Molema inrichten.

Ook zal in de oude kosterij, waar de familie Molema heeft gewoond, een gedenksteentje worden aangebracht.

Tevens wordt nog gewerkt aan de uitgave van een boekje over Molema (biografisch en taalkundig) en aan het organiseren van enige lezingen over de betekenis van zijn werk voor de Groninger taal.

MET DE MUZIEK MEE

Onder de titel "Met de muziek mee, honderd jaar harmonie en fanfare op het Hoogeland" is in het seizoen 1997 in het museum Het Hoogeland te Warffum een tentoonstelling te zien over de geschiedenis van de muziekverenigingen in deze regio.

Dankzij de medewerking van veel corporps in Noord Groningen is een groot aantal muziekinstrumenten, vaandels, uniformen, bladmuziek, foto's, programma's, medailles enz. bijeengebracht.

Samen geven ze een indruk van deze vrijetijdsbesteding over een periode van een eeuw.

Het museum Het Hoogeland is behalve op maandag de gehele week geopend van 30 maart tot 3 november 1997. Openingstijden di. t/m za. van 10 - 17 uur en 's zondags van 13 - 17 uur.

Ter gelegenheid van het 100 jarig bestaan van het fanfarecorps "Euphonia" uit Warffum, verschijnt eind maart het boekwerkje "Warffums fanfarecorps Euphonia, 1897 - 1997".

Het is, zolang de voorraad strekt, à f 15,- per exemplaar verkrijgbaar aan de V.V.V. balie in het museum, Schoolstraat 4 te Warffum.

Holtman

Steeds is er sprake van Friezen in dit gebied. En we spreken hier de Groninger taal. Hoe zit dat? De oudste wetten in deze omgeving zijn de Hunsingoër en Fivelgoër landrechten. Zij zijn geschreven in het oudfries. Dat werd hier gesproken tot aan de 14 of 15e eeuw. Dat is op te maken uit de oude oorkonden. Maar toen kreeg de stad Groningen steeds meer invloed door haar centrumpositie in de handel en dat werd nog erger toen zij het stapelrecht verkreeg. De Ommelanders moesten al hun producten over de markt van de stad doen verhandelen. Dus kwamen hier stadse kooplieden, werden priesters en redgers opgeleid in de (gehate) stad Groningen en aangezien die stad een Saksische bevolking had sprak zij het nederdietsch, een soort Saksische taal als de Drenthen en de overige noordelijke bewoners van de zandgebieden in Nederland en Duitsland. En aangezien moeder de vrouw ook toen al graag haar kinderen een goede baan toewenste, sprak ze al gauw haar man en de hond nog aan in het Fries en werd de kinderen geleerd, zo goed en zo kwaad als het ging, om de voorname taal te spreken. Er is niks nieuws onder de zon. Na de oorlog 1940-45 trachtten bezorgde ouders hun kinderen op te stuwen in de vaart der volken door hen het Hollands te leren en ze helpen zodoende weer een taal ter ziele. En de kinderen worden er echt niet wijzer van.

We noemden de oorspronkelijke bewoners Friezen. Maar waren ze dat ook? De Romeinse schrijvers van het begin van onze jaartelling spraken al van Friezen. Onoverwinnelijke vechters. Niks nieuws onder de zon. Grafstenen uit die tijd van Friezen zijn te vinden in Rome en door heel Engeland. Maar plotseling verschijnt hier een nieuw soort aardewerk. Uit de tijd die we de volksverhuizingentijd noemen, dus de vierde tot de zevende eeuw. We werden hier overspoeld door Angelen, Saksen, Franken enz. Let eens op de dorpsnamen als Saaksum, Eng(e)lum, Fransum, Sassenheim, Sexbierum enz. Die Angelen spraken de Angelentaal, vermengden zich met de Friezen en een gedeelte stak over naar Engeland of Angelenland. Snapt U nou de verbinding van de Engelse taal en die van de Friezen? En van de overeenkomst van beider maateenheden als pint, yerd of yard, furlong, plouggang e.d.?

En de urnen uit oude graven van de vijfde tot de achtste eeuw in Engeland en de wierden van Groningen, Friesland en een deel van Noordholland zijn bijna identiek. En geen kwaad woord over die Friezen door de importbewoners van onze dorpen. Het waren uiteindelijk onze voorouders. Die Angelen waren een soort supervolk en ze hadden eigen maateenheden als spint, mengel, quarte, mud, lepsen, pint, yerd en ga zo maar door. En dus het runenschrift. En munten. Nou begrijpt U ook waarom de Groninger plattelanders nogal uit de hoogte doen. Toen Amsterdam nog bestond uit drie stinksloten en vier plaggenhutten was de stad Groningen al een belangrijk handelscentrum als opvolger van Dorestad (Wijk bij Duurstede) dat in het jaar 863 door de Vikingen werd vernield en van de steden Gent en Brugge die na de dertiende eeuw aanmerkelijk inboetten als handelscentrum. En wat die brandlaag in Stitswerd betekent bij het Dorpshuis, dat zou wel eens het gevolg kunnen zijn geweest van de overrompeling door de Angelen in de vijfde eeuw.

En ook Dr. van Giffen had die veronderstelling reeds in 1932 bij het afgraven van Ezinge. En terecht naar ik meen. Helaas vond ik geen scherven van vaatwerk uit die tijd.

Vondsten: Scherven uit de 1-4e eeuw. En uit de Karolingische tijd, zeg maar achtste eeuw, een grote scherf. Het meeste vaatwerk dat gevonden was stamt uit de 9 en 10e eeuw en is verschraald met gemalen schelpen. En uit later tijd veel op een schijf vervaardigd aardewerk uit de Rijnstrekten.

(wordt vervolgd)

TUINIERN IN OUDE TIJDEN, deel 3 en slot door M.A. Holtman

Nota van de boemen

De kringe van den kuyte daer de boemen dicke schorssen aff hebben eer men se plant leget se dre dagen int water ende legget se in de eerden off veer verscheden Ende al sy enen jaer gewassen synt dan sult gy se verplanten ende dusent sullen dunnen schorssen hebben

Boemen de daer bloyen in den april over myddes den vorst so vernaren si de blomen neit ist dat dat weder droege blyfft sonder regen meer kumpt daer regen na de vorst dan vernaren de blomen om den regen de daer up vervryst

Alle blomen geplant int water daert seer verse ys de moeten verdroegen in koert tiden

De woertelen van wyngaerden

De woertel van den wyngaerde gheplantet De ensullen int erst jaer gyn vruchte dragen mer se sollen quelen/ Ende al men se verplantet dan sal men se wal diepe in de eerden setten en wal messen

Ene boem de ghen wortele hefft

Ist dat sake dat een boem gheen wortelen hefft off neet genoch so legghet omtrent de wortelen enen ende dan up de eerde ende begetet si des avents myt water sal nyne wortelen luden

Balsemboem

Den balsem boem waert geplantet gelick den wyngaert in de eerde daer hi wasset ende dat is omtrent de zee cande

Creken ende kerssen boem

Creyken ende karse bomen willen staen in colde luchten ende begeren colde lucht ende bergen ende hoge plassen ende verschid

Creken boem de zoet wert

De creken bome salmen verplanten in de mant November/ ende somtjys in Januario Ist dat een crecken boem roet wort so suldi maken int mydden van den boem een gat daer de quade hunneren wth trecken sullen Ende dus machend doen allen anderen bomen rotten ende nicht endragen

Creken appelen ende peren over dat jaer to holden

Om creken off kersen over iaer to holden sulde haer stelen af snijden ende so legget

se in enen glazen potteken ende steket desse poet vul van kerssen of kregen ende doet daer honnich yn dat dunne so stopt dan dessen poet met moere dat der gyn lucht eenkome en legter omtrent enen onder so vele ende oek boven den poet also leget en in Iwen keller daert versch is ende aldus salmen se wal versch over dat iaer holden Ja also versch off se erst van den bome quemen In desser maneer mach men oek apellen peren ende ander vruchten holde

Creken boem de gequelt vort van de mieren

Ist dat een creke boem of kerse boem gequellet is van den mieren gy sulst den bestreket mit sape van porteleyne ende dat gemenget dan de helffte off mit sagen meel ende legget al omtrent den wortelen

Castanien to planten

Castanien plant men gelick de vigeboem off men gryffet so oek/ verplantet se oek wal gy sult se leggen in water ende de dan to grunde gaen salmen setten ende dit salmen doen in de maent van November off December want de in dessen twe maenden geseet sint of geplantet de sullen lange duren ende goede vruchten dragen De summyge plantet se in dem meerte ende setten se in de eerde gelick bomen disser sint sueter dan de eer geplant syn/ maar de eer geplant sy in de voerseide maennen de dragen eer vruchten meer men sal se erst proeven welcke de goet syn om te setten al soet als voor gesecht is

Lange canworden

Lange canworden salmen de ene van den anderen in de eerd setten alle sullen se to bet wassen ende willen wassen in sant eerde wal gemesset ende in den meerten geset of geseyt aldus mach men oek doen van alle anderen boemen de stenen in haer vruchten hebben

Wyl gy hebben soete smack in vruchten

Wylt gy hebben soete smack in vruchten daer stene inne synt als persiken off ander der gelick/ legget de stenen to wecke in al sulke sap als gy de smack hebben wilt want int gene daer si in weken daer sullen si haer vrucht af nemen ende daer na smaken

Dadel boem to planten

Dadel bomen een dragen gyne vrucht eer se hondert iaer olt sint/ ende de dadelen moeten wal een maent int water lyggen eer men se in de eerdet seet Dan salmen se in goede eerden setten so wanner se dan bladeren begynnen te hebben so salmen se alle avent mit water besprengen

Myspelen to planten

Myspelen salmen gryffien op doernen daer so synt se best op gegriffet oft ander soorten van mispelen

Vychboemen

Vych boemen de dragen veer wernen alle iaer vruchten de suarte vigen sint best eer in de summer gedroeghet ende dan leijt men se in maneren gelick beddekens in een vat en telkenmale bespreyhet men se mit milt dan stoppet men se in een vat ende slutet ende aldus sent men se uth den lande

Castanien to wassen

Castanien willen wassen in versche eerde ende morken meer in sandhyusen wassen nade te wer dat se versch waer ende se willen best wassen in suarte eerde se willen oek hebben vetticheit

Que appelen

Que appel sin guet ende men maket daer goede spese af. Deze sint gelewe ende se sint colt ende goedghegeten Den genen de den yng den mester off stebres hebben Si sin oek mede goet ghegeten heeten lueden/ men mach se holden een iaer lanck Ende se mach men verplanten van den clenen riserkes off taxekes off mysen

Groete que appel to maken

Om groete que appel to maken seet enen poet in de erden ende nemmet dat rys daer een appel an is tot der eerden ende doet den appel in den pot ende bindet dat rijs an den pot dattet niet aff en gae van den pot noch van der eerden ende latet aldus wassen Di appel sal also groet sin als de pot ende sal alleen de pot vullen ende hebbe ge gin pot so doet iewers in het is al ens alwart in een holten vat of emmere oft cuepe/ meer dyt en sal men nicht doen dan als de blomen neyt in eeren bloeyen ende de blomen gespeent syn Ende aldus mach men oek doen van anderen boemen

Sat van aiuy

Saet van aiuyb ist dat gyt nettet in water daer in gewest hefft sout so ist beter omme planten Aiuy geseyet omtrent boemen het si appelboemen of peerboemen de vruchten sint vele beeter ende te soeter in dese comen gyne wormen

Wylt gy vych boem planten

Ist dat gy planten wilt enen vyg boem of enen anderen boem de geen saet en draget gy sult van den boem aff snyden een rysken van veer leden iaren mytten olden hoelte omtrent twe palme lanck so dat al de lenckt si twe cubens off meer ende al de rijsers sul dy in de eerden setten ende omme entrent een palme lanck sul dyt wth der eerdem laten Dit sult gy doen eer de boeme begint bladeren to brengen ende hoet jw wal dat gy den knoep neet aff enstrydet want si solden verdroegen

Vanne to helpen dat de boeme vruchte dragen

Gy sult maken een gat een gat int mydden van den boeme daer hi ten groetsten is ende doet in dat gat honnich water/ dat is water daer honnich inne leit is gewest ende yenich mede gemenget is Ende stoppet dat gat wer mit enen hoelten nagel van gelyken holte van den sulven boeme/ meer seet wal to dat gy dat gat neet boert up de anderen siden doer

Vruchten to bewaren

Alle vruchten willen behoet worde ende wort to beet dat men se lecht in droge suver steden of in caff int hoy Gynber holt men lanck durich onde peper ende he wasset over de ze ende int geberchte

Om groen ghynder to maken

Legget witten ghynbert in een vateken ende vullet dat vat mit loghen ende latet aldus dre of veer nachten staen/ daer na doet de loegen wth/ dat daer neet blive dan doet daer honnich of sucker in aldus salt gueden ghinber wesen

Groffels nagel

Ist dat de groffels nagel eren roecke verloren hebben ende haren macht de sul gi leggen in stercken wyn off ettick ende men sal se leggen up stede de nicht heet en sint ende droege/ sy dueret goet dertich jaren

Galhgaen

Galhgaen woertelen duren goet vyff iaeren ende si hebben de sulven macht de de groffels nagel hebben/ se sint gesunder in der wynter dan in den sommer Ende de suarte sint de beesten

Jeniver

Jeniver besien/ de suarten sin de besten men sal se vergadderen in den linten so blyven se twe iaer goet

De olye de men maket van genyner is beter dan de maket van besyen

Morbosien werden geplantet

Morbosien werden ggeplantet gekick vygboemen Syne vruchten int erste soete ende daer na suer ende wo he oelden wort so de vruchten bytter sint De moerboem verblit van den doncre ende van de regen droest hi ende val den vullen dreck verblit hi ende paert wal Syne tacken verdrogen/ alle dre iare salmen se aff snyden ende dander boemen all iaere want so varen wal tebet ende dat men dat mos aftrecket want dat mos benempt haer macht ende de substancie van den fruchten

Om noeten lange t holden

Om noeten t holden lange/ in sand of in haer droege bladeren/ off in een vateken van notelaers sal men se leggen ende legget dat by ayuyn se soellen des veele te soetter syn

Wylt gy noeten een iaer groen holden legt se in honnich si sullen groen bliven/ dit honnich sal dan edel ende goet sin to vele medicinen

De persikens boem van syver natuer

De persikens boeme sint van deer natuer ist dat men daer gychtes groenes aff snyth se sullen verdroegen ende al syne droege tacket moet gy altones aff snyden sal hi wal varen

Ist dat een persiken boem queelt sal men nemen heffen van loden wyne/ ende menget mit water hyr mede salmen de wortelen begeten ende den boem daer mede bestriken ende wal messen mit gueden messe off mit boon soppen dickwyls wasschen

Persikens to gryffien

Om peersiken to gryffien/ de moege gi gryffien up noete parn

Om groete peersiken to hebben

Gy soolt nemen melck van geyten ende van der eerden upwert suldien bestreken off gi solt sine wortelen endecken al bloet dre dagen lanck daer na so sulde geyten melck ende dyt moet gedaen sy wanneert de boem bloyt want aldus sal he grote persikes dragen

Persiken boemen van de wormen gequelllet

So suldi nemen vrinen van den riddersen ende dat derde deel azin ende daer mede de boem wasschen Dit mach men doen alle boemen de van den wormen gequelllet syn

Persikens sunder steen

Om persikens to hebben sunder steen gy soelt nemen enen persike boem vyge geplanted ende maken in enen willige een doergane gat ende set de planten dat se doer de willige wasse Dan sullen de persiken ghene stene hebben

Peersikens to griffien

Nemet een gryff van enen persike boem ende settet se in ene wyllige so sullen oek persiken syn sunder stene

Pruym boem

De pruym boemen syn van maniger hande maneren Meer prumen van damascenen dat sin coel prumen de sin de besten ende se sin bi na suust Alle maneren van prumen mach men over iarich holden up dat mense wal laet ryen ende wal gedroeghet gelecht in een glazen vateken/ ende en koeme gy se nicht wal droegen en de sunne/ so droeghet se in enen ovent daer broet in gebacken is Ist dat een prum boem quelllet gi sult nemen heffen van wy getempereet mit water ende geetet dat up de wortelen/ off olde mans pisse gemengd mit water twe deel/ men gryffiet de prum boemen gelick ander boemen

Peren de stenaftich smaken

Ist dat peren stenaftich smaken gi solt de wortelen entdecken ende alle de stenen de daer umme entrent sint wech doen ende doen ander claer eerde up de wortelen und dan dickwils begeten aldus ist oek van appelen ende prumen

Peer ende appeldranck

Van peren ende appelen macket men aldus wyn Snyt van dessen wat aff dat gy wilt in veer stucken en vullet dat vat al vul ende latet al dus staen Dan sal dit verkeren oft mos wer/ meer men sal up dat vat geeten lopende water ende desse dranck is gesunt meer he is coelt

Van verfroren appel

Om appel de seer verfroren sint/ legget in colt water se sullen weer al to ersulven komen up dat men se dan bi dat vuer lecht ende aldus ist oek mit den vervroren senen van voeten ende anderen benen de verfroren synt off in water daer jumillen in soden sint

Ist dat sake dat gi olde pyssen geten an appel boemen off ander boemen off wyngaerden se dragen wal to meer vruchten

Wormen in vruchten

Nummer komen woerme in appel boemen off appel off in ander boemen ist dat gi dick wils met der gallen van den vezzen de wortel begetet

Groete appel

Om een groten appel doen wassen ine enen glaes gy sult nemen enen glaes off enen vrote binden an den boem ende sult den appel daer in laeten wassen

Appel peerboom to griffien

In appel boom mach men griffien maniger hande maneren van appelen up welker tac dat gi wilt

ende in peerboom des gelicke menyge maneren van peren

Van appelen to veerven

Wyl gi hebben geveerwede appelen mit wat verwe gi wilt/ so maket een gat boven int dipte van de boom ende steket in dat gat mit water gemenget wat veerwe gi wilt Dan vullet ende stoepet dat gat nouwe ende alle de appele van den boeme sullen hebbe de veerwe de gi in den boom geitet

Boemen neet to verdroegen

Ist dat gi up sunte Lambert dage plantet enen boom van wat maieren he si sal up komen ende wassen ende nimmermeer verdroegen

Petrocilie

Petrocilie salmen seyen up sunte iohannes avent int midden van de sommer de en sal nimmermeer vervresen wo groten winter dattet is noch in den nagesten sommer sal se geen saet brengen ende se sal wal meer ende eer wassen dan de ander de lange to voren hefft west geseyt ende patrocilie wil geseyt syn in steen achtige plaetsen

Rosen

Umme ene rosen wit of roet t maket gi sult nemen van elcken enen rys ende snyt de ene legget recht off

off gi desse twe ryskens dat eene tegen den anderen wolden volden ende settet se depe in de eerde verbint se mit vetticheden ende daer over mos se sullen dan under den anderen wassen/ dus sullen de rosen halff wit ende halff roet syn

Rode rosen

Om rode rosen wit t maken/ nemt de rode rosen ende holt se over kolen daer sulffer in gegoeten is omtrent ene halve onse ende van desen roete zult se wit werden

Om ene witte rose roet te maken holt de witte rose over enen poet daer iny inne is boven in den roek van den wime

Vele rosen to hebben

Ist dat gi vele rosen hebben wilt in Iwe hoeff so soelt gy seyen saet dat wat rype si van rosen in den sprockylk off in den meerte Ende de planten de daer aff comen de suldi dickwils begeten Ist int ande iaer verplant se war gi wilt weer settet se twe voete van malcanderen wil dy saen rosen hebben so doet als voerseid is meer begeet se dickwils mit lauwen water/ wylt gy oek spade roesen hebben verseet se spade int iaer/ ende seettet se alder depest in de eerde ende begetet se dickwils mit colden water

Van boemen

Ist dan gy nemen de wortelen van wyllige clene rysekens settet van boemen daer de vruchten stenen binnen hebben syn gelick peersiken off prumen boemen de sullen eer vruchten hebben sunder stenen

Mercket van wyngardt

Cumt de wyngaert boem luchtich wth der eerden dat sullen goede besyen syn Want men wingaert planten wil/ de planten moeten wal versche syn ende daer en mach nicht oldes in sin noch hangen meer al nygge want ander solde he dickwils ghecorrumpert worden ende he moet syn van den tweden wasse dat is datmen van de myddelen neet/ noch van den ondersten neet meer biden conpe comen van den outsten Men sal de planten nemen die tacachtige van den anderen setten umme entrent twe voete Ist dattet holt des wingaerdes van der sunnen of van regen off der gelike gehoet wart daer so salmen altoens dat verstorvenen is suveren ende mit eerden stoppen

Wyn druven

So wanneer dat twe off dre cnopen sint van den wingaert an enen rancke heet is al genoch de anderen moege gi wal affsnyden datter nicht to vele van den lange en bliven van den holte na de groetheit van den riseren so sal men der cnopen dre daer an laten ende boven veer neet ten si dattet rys groyet Ist sake dat den groten fruyt vuylis so sulde gy hem wringen metter hant donderste vuylicheit aff

Als men wyngaert syt salmen snyden luttel boven cnop ende krumen en luttel meer neet seer

Ist dat de wingaer in goet eertrike ende ter luchte staet ende he to seer wasset in rancken ende in bladeren so sult gy de rancken snyden langer dan ten teyn of twalff cnopen ende sult lathen in enen tac enen off twe of dre rancken

Wyngaert

Ist dat enen wingaert onfruchtbaer is so dat he neet endraget snyt een gat in dat dipte van den holte ende in dat gat steket een clen steneken so dattet gat daer nicht gevolt en si dan legget omtrent der wortelen eerde gemenget mit moren so sal he wal vruchten dragen ende daer na nimmer meer unfruchtbar syn

Druven sunder stenen

Om druven sunder stenen to hebben so settet dat oenerste van der rancken in de eerden ende dat men in de eerden sette solde dat settet upwards

Clairheit

Om wingaert to doen dragen wyn gelick clareit gi sult maken in den wyngaert een gat totte merge to ende in dat gat sult gy steken in de meerte enen tertuarie gemakt van poeder ende groffels nagelen van caneel dat gemenget mit enen luttick fonteynen ende maket dat gat voel van dessen poedere dan sclutet dat gat nouwe to met wasse of met enen lynen doekens opt gat gebunden wal vaste ende dan wyn de van wyngaert comen sal de sal smaken alwert al goeden clareit so lange als de wyngaert duren sal

Wyn

Alle druven de men snyt eer si wal rype sint de wyn sal neet naturelick sin ende he en mach oek neet lange goet duren/ meer den wyn den men snyden wil om goeden wyn to hebben den salmen snyden metten top van der manen gelick off

Asyn

Om goeden azyn to maken in enen dage neemt enen pot wynes doet daer in rogge heffen dech seer suer also groet als enen ey off enen vust gebunden in enen lynen doeck ende setten so by den vuyer het sal weerden goede azyn

Om azin to maken in dre dagen nempt wat aluyns dat men heet aluine frissum dat doet in wyn ende wort goede azin zy het is my to lange scrinen up desse tyt van azin zin

EEN BOEK OVER DE GESCHIEDENIS VAN UITHUIZERMEEDEN IN OUDE PRENTBRIEFKAARTEN.

De eerste exemplaren van het boek UITHUIZERMEEDEN IN WOORD EN BEELD OP OUDE PRENTBRIEFKAARTEN werden zatermorgen 26 oktober 1996 in de Ned. Herv. Kerk te Uithuizermeeden aangeboden aan burgemeester A.E.J. Smidt van de gemeente Eemsmond en aan waarnemend burgemeester Jac. van Veen van Uithuizermeeden. De auteur, Teun Juk, oud Meister en thans wonende te Hattem, hield daarbij een inleiding. Het leek de redactie een goede gedachte die inleiding, waarin de totstandkoming van het boek-werk wordt uiteengezet, ruimere bekendheid te geven.

Na verkregen toestemming van Teun Juk volgt thans de inhoud van de inleiding.

Dames en heren,

Eens, heel lang geleden stond er op een "lutie wier" een knots van een boerderij. Op die boerderij woonde een jongeman, schoon van gestalte. Op zekere dag liep die jonge man zijn wierde af, sprong over tal van geulen en prielen en kwam bij het Wad.

Daar aangekomen raakte hij onder de indruk van het prachtige landschap. Hij tuurde en tuurde en opeens zag hij de staart van een vis opdoemen uit het water. Wat hij nog niet wist was dat het geen vissestaart was, maar de staart van een jonge zeemeermin.

De jonge zeemeermin was een prinses. Zij woonde in een prachtig kasteel diep onder water in de Waddenzee. Toen de zeemeermin nog heel klein was, had ze maar een grote wens. Ze wilde graag de wereld boven water eens zien. Haar vader zei: dat is erg gevaarlijk. Pas als je 18 jaar bent, mag je daar gaan kijken. Iedere dag zwom de zeemeermin een stukje verder omhoog, waar het zonlicht de zee binnendrong. Wat is het hier licht. En wat glinstert het water mooi. Ach, was ik maar vast 18 jaar.

Eindelijk was het zover. Op haar achttiende verjaardag, bij zonsonder-gang dook de kleine zeemeermin voor het eerst uit de zee op. In de verte zag ze een jongeman die naar het water tuurde. Ze zwom dichterbij.

De zeemeermin begon te zingen: "Zo zij dit uiterst oord aan Neerlands noorder stranden, een paradijs der Ommelanden". De jongeman was stom verbaasd toen hij ontdekte dat het geen vis was dat hij zag, maar een mooie jonge zeemeermin. Hij

riep: mien ster. De zeemeermin, die het Gronings niet zo goed machtig was, dacht dat de jongeman zijn naam riep. Jij Mijster riep zij? De jongeman, die nu begreep wat zij bedoelde, riep "das goud, ik bin' Meister!" Sindsdien werd het dorp "Meij" genoemd en haar inwoners "Meister". De Hollanders hebben er later Uithuizermeeden van gemaakt.

Deze legende, van hoe Uithuizermeeden zijn Groningse naam kreeg, zult u niet aantreffen in het boek "Uithuizermeeden in woord en beeld op oude prentbriefkaarten". Wat u wel in het boek aantreft zijn 270 oude foto's van Uithuizermeeden.

Waarom een boek over "Meij" in oude prentbriefkaarten?

Daarvoor moeten we terug naar het jaar 1991. In oktober van dat jaar hield ik in het toenmalige cafe De Koppelpaarden een lezing over Uithuizermeeden. Het eerste programmaonderdeel was een historisch-geografische verhandeling over het ontstaan van dit dorp in en vanaf de middeleeuwen. Na de pauze hield ik een praatje bij een plaatje aan de hand dia's, met daarop een honderdtal oude ansichten. De tijd schreed echter voort. Toen ik voorstelde om de tweede slee met dia's maar in de tas te laten zitten, klonk er luid protest: "deurgoan mit dij olde plaatjes". Dat laatste heb ik toen maar gedaan.

Na afloop van die bijeenkomst werd duidelijk dat er behoefte bestond aan een goed en historisch verantwoord fotoboek van Uithuizermeeden. Nadien ben ik op zoek gegaan naar nog meer oude ansichtkaarten. Verder is er aanvullend onderzoek verricht. Gelukkig bleken tal van verzamelaars van oude ansichtkaarten bereid hun kaarten voor dit doel ter beschikking te stellen. Ik ben hun daarvoor zeer erkentelijk. Hun namen zijn bij de verantwoording opgenomen in het boek.

Het resultaat van al dit verzamelen, speuren en selecteren is het boek Uithuizermeeden in woord en beeld op oude prentbriefkaarten.

De zeemeermin zong reeds: Zo zij dit uiterst oord aan Neerlands noorder stranden, een paradijs der Ommelanden. Iets van dat paradijs kunt u straks meebeleven in het boek. Een dorp met twee prachtige symbolen -de zeemeermin en de Meister toren - verdient een prachtig fotoboek. Of de commissie en de auteur daar in geslaagd zijn, mag u straks beoordelen. Zelf ben ik in ieder geval tevreden over het eindresultaat.

Het boek onderscheidt zich van tal van andere historische fotoboeken door zijn opzet en presentatie.

In de eerste plaats vinden we in het boek voornamelijk afbeeldingen van oude prentbriefkaarten, af en toe aangevuld met een enkele bijzondere foto. Daarmee wijkt het boek af van het gemiddelde historische fotoboek.

Het hoofdstuk in woord en beeld beslaat 5/6 deel van het boek. 1/6 deel is ingeruimd voor de inleiding, enkele historische kerngegevens en een ontwikkelingsschets van Uithuizermeeden in de afgelopen 100 jaar;

In de tweede plaats is niet gekozen voor de formule van de reeks In oude ansichten. Overigens prachtige uitgaven, zoals het onlangs uitgegeven tweede boekje van mijn geboortedorp Warffum bewijst. Aan de wat andere opzet lagen zowel inhoudelijke als financiële motieven ten grondslag. Zo is de serie In oude ansichten, zeker gelet op het aantal foto's, redelijk prijzig. Auteur en Commissie wilden een uitgebreider boek tegen een aantrekkelijke prijsstelling. Dat laatste kon ook vanwege de niet-commerciële opzet;

In de derde plaats wil het boek meer zijn dan zo maar een verzameling van prentbriefkaarten en foto's. Er is gekozen voor een geografische aanpak: een wandeling door het dorp van zuid naar noord. De afbeeldingen worden in samenhang besproken aan de hand van een 40-tal aandachtspunten. Daarbij is er aandacht voor de historie, de architectuur, de bijzondere functies alsook de actualiteit. Aldus ontstaat er een beeld van de tijd door de tijd. De foto's brengen "Meij van vrouger weer tot leven". Daarnaast laten zij de veranderingen zien die het dorp in de afgelopen 100 jaar heeft doorgemaakt.

Iedere ansichtkaart heeft zo haar eigen verhaal. Er gaat soms een hele geschiedenis achter schuil. De kaart is niet alleen van belang vanwege de voorkant -het plaatje-, maar ook zeker interessant vanwege de achterkant -de tekst-.

Een voorbeeld.

Zo maakte de ansichtkaart die u straks op de voorkant van het boek zult aantreffen een hele wereldreis. De kaart werd namelijk in 1926 door mijn grootvader verstuurd naar zijn broer in Amerika. Het was een ingekleurde ansichtkaart. Op deze wijze kon hij die Amerikanen laten zien "hou mooi 't hier wel nait was".

Tijdens mijn bezoek aan de Amerika in 1986 kreeg ik de kaart kado van de toen 90-jarige Grace bij't Werk. Zij was de zuster van de vrouw van de broer van mijn opa. Aldus keerde deze kaart 60 jaar na dato weer terug naar Uithuizermeeden; ze heeft dan ook een ereplaats gekregen in het boek.

Een gezegde luidt: een mensenleven is maar even. Welnu, dat geldt ook voor veel gebouwen. Wie het boek bestudeert komt al snel tot de conclusie dat er in Uithuizermeeden wel erg veel oude panden verdwenen zijn. Daarmee onderscheidt dit dorp zich in negatieve zin van tal van andere dorpen in de omgeving. Ik ben zo vrij twee voorbeelden te noemen:

-het oude centrum: op het cafe en de kerkeschuur na zijn alle historische panden in de periode 1958 - 1985 afgebroken. Waar zijn ze gebleven, de oude pastorie-villa, het statige pand van de familie Bouwman, het oude postkantoor en de boerderijtjes van Balkema en Jan Kooi?

-het nieuwe centrum: alleen het gemeentehuis bleef bewaard. Waar zijn ze gebleven, het houtstek van Ubbens, het zuivelhuis van Oosterhuis en het karakteristieke Hotel-gemeentehuis? Ze zijn tussen 1968-1986 allemaal afgebroken.

Toch is enige nuancering op zijn plaats. Is immers niet in het oude centrum in 1892 een monumentale pastorie-boerderij afgebroken om plaats te maken voor een moderne villa? Is in het nieuwe centrum niet de werkplaats van een wagen-maker afgebroken om in 1908 plaats te maken voor een gemeentehuis? Hoe zouden de mensen uit die tijd daar tegen aangekeken hebben?

Ik pleit er dan ook niet voor om alles wat is ook voor altijd te behouden. Zo vind ik bijvoorbeeld de vervanging van de winkel van Buikema door het "gulden pand" van Moorlach geslaagd. Eigentijds en passend tussen het oude. Waar ik wel voor pleit is dat er ten allen tijde een goede afweging van zaken dient plaats te vinden en dat een kaalslag als in de decennia na 1955 wordt voorkomen. Veel Meesters en oud-Meesters zullen wat dat betreft met weemoed het boek doorbladeren.

Toen ik een poosje terug op de Meister toren stond en uitkeek over Uithuizermeeden, kwamen er twee gedachten bij mij op. I have a dream, ik harn' dreum. Van die gedachten wil ik u graag deelgenoot maken.

De eerste gedachte:

Ik keek over mijn oude Torenbuurt en dacht, wat zou het toch mooi zijn indien het terrein achter de Hervormde Pastorie weer in oude staat zou worden hersteld. Ik zag een pachter die geen sloten dempte, maar de oude grachten in ere herstelde; Ik zag een groep Torenbuurtbewoners die de oude pastorietuin, de viskernij en de boomgaard aan het opknappen waren; Ik zag diezelfde pachter nieuwe knotwilgen plante. Tot slot zag ik een beeldende kunstroute, als uitbreiding op het diverdoatsie pad.

De tweede gedachte:

Ik keek richting buitendijks en zag de Eendenkooi en dacht, wat zou het toch mooi zijn als deze Kooi zou kunnen worden gereconstrueerd; Ik zag een uit circa 1650 stammende kooi, een uniek object; Ik zag een monument in het groen die in vervallen toestand verkeerde. Ik zag een vrijwilligersorganisatie die zich inzette voor het herstel en een gemeentebestuur dat zich hier hard voorinzette.

Een Gronings spreekwoord zegt: "Als ie mit joe zulf proaten, kriegien ie altied geliek". Vandaar ook dat ik u deelgenoot gemaakt heb van deze gedachten. "Als joe d'r mit mekoar goud over proaten, din krieg ik vanzulf mien geliek".

Dan keer ik nu weer terug naar de realiteit van het boek.

Het "nije Meister bouk" telt 270 foto's, waaronder circa 240 ansichtkaarten, afgebeeld op 163 pagina's. Dat laatste is iets minder dan het oorspronkelijk geraamde aantal van plm. 180. Een concessie in het kader van de vormgeving.

Toch dames en heren heeft de Commissie Fotoboek nog een extra verrassing in petto voor de intekenaren op het boek. De geboorte van dit boek is immers ook voor hen een vreugdevolle gebeurtenis. Het is vandaag ook een beetje hun feest. En bij een feestje hoort een kadootje. Vandaar dat alle vaorintekenaren behalve het boek een unieke, 16 pagina's tellende verjaardagskalender krijgen aangeboden. De rekenwonders onder u zullen inmiddels hebben becijferd dat het aantal blad-zijden daardoor nagenoeg op 180 uitkomt.

Een onlangs onder Meisters gehouden enquête heeft uitgewezen dat "de deus" of de WC zo u wilt de meest voorkomende plaats is van een verjaardagskalender. Deze kalender stelt u dan ook in staat om op een zekere plaats in alle rust te genieten van "dij oude ploaties van Meij".

Helaas worden er tegenwoordig maar weinig nieuwe ansichtkaarten van Uithuizermeeden meer uitgegeven. We leven in de tijd van een overkill aan kaarten, de telefoon, de fax en de E-mailtjes. Toch is er in Uithuizermeeden nog een echte uitgever van ansichtkaarten, n.l. het Warenhuis Klein. De jongste kaart met dorpsgezichten dateert echter al weer uit 1989.

Ik zou de oproep willen doen: stuur vaker een kaartje van uw eigen dorp. Dit stimuleert de uitgever om af en toe nieuwe kaarten te laten maken. Want zeg nu toch zelf, over 100 jaar is een boek van Teun Juk jr. met "olde ploaties van Meij" toch heel wat mooier dan een schijfje met historische E-mails?

Ik kom tot een afronding.

Rest mij nog u allen te bedanken voor het in mij gestelde vertrouwen. Zonder ook maar een pagina van het boek te hebben gezien bestelde u er 1150! Afgelopen zomer was ik in het Catharijneconvent, dat is het museum voor kerkelijke kunst in Utrecht. Hier hangt een schilderij van Thomas a Kempis op de Agnietenberg te Zwolle. Op dit schilderij las ik: "Overal heb ik rust gezocht, nergens heb ik het gevonden, behalve in een hoeckken, met een boeckken"

Ik wens u toe dat u straks ook iets van deze rust vindt met het boeckken
UITHUIZERMEEDEN IN WOORD EN BEELD OP OUDE PRENTBRIEF-
KAARTEN

Ik dank u voor uw aandacht.

Teun Juk.

TE KOOP AANGEBODEN:

"OMMELANDER GESLACHTEN", het nageslacht van Jacob Sijbolts en Geertruid Cornelis, door K.J. Ritzema van Ikema.

Tweede druk 1957, twee delen met register. In onberispelijke staat.

Informatie: 0595-551779.

Het volgende artikel van "Acta consistorii Warfumensis" deel 5 verschijnt in het volgende nummer.